

Kentleşme Olgusu

Ruşen KELEŞ
SBF Emekli Öğretim Üyesi

Zengin olsun, yoksul olsun tüm dünya ülkeleri 20. Yüzyılın ikinci yarısından bu yana hızlı kentleşmenin sorunlarını çözebilmek için uğraşveriyorlar. Kentleşme demek, nüfusun köylerden kentlere göç etmesi, taşınması demektir. Bireysel açıdan, köyünde yeterli geçim kaynak ve olanaklarına sahip olamayan nüfusun, iş bulabilmek umuduyla büyük kent merkezlerine göç etmeye karar vermesinden daha rasyonel bir davranış olamaz. Ne var ki, kırsal alanın, tarım kesiminin nüfusu köyün dışın iten özellikleri konusunda kisenin kuşkusu olmamasına karşın, kentin çekiciliği konusunda büyük kuşular, duraksamalar vardır. Kente göç edenlerin ancak bir bölümünün iş bulabilmesi, çoğunun işsiz güçsüz yığınlara katılarak yeni sorunların kaynağı olması, ailelerin bireysel göç kararının, haklı olarak toplum açısından ekonomik ve toplumsal maliyeti yüksek bir olgu olduğunu düşündürmektedir. Bu durum, daha da ileri giderek, göçün bireysel ussallığına bile gölge

düşürebilecek boyutlar kazanmaktadır. Köyden kente göçün ardındaki nedenlere, ekonomik olanların yanı sıra, sağlık ve güvenlikle ilgili olanların da eklenmesi, sorunu alabildiğine büyütülmüştür.

Türkiye, 2. Dünya Savaşı'nın sona erdiği yıllardan beri, hızlı kentleşmenin ekonomik, toplumsal, kültürel ve güvenlikle ilgili sorunlarını yaşayan ülkelerin başında yer alıyor. Bu sorunlara ciddi bir planlama anlayışına dayanmayan, gününbirlik, tutarsız ve çelişik yaklaşımlarla çözüm aranmaması, kentlerimizi bugünkü durumuna getirmekte gecikmemiştir. Sağlıklı ve dengeli kentleşmeyi gerçekleştirmek amacıyla yerleşme özgürlüğünü bile yasayla sınırlandırabilmeye olanak veren Anayasa kuralı ne yazık ki kağıt üzerinde kalmıştır.

Mutlak ya da geçici yapı yasaklarının konusu olan kıyılar, ormanlar ve sit alanları gibi yerlerdeki kaçak yapılaşma ve büyük çoğunluğu kamu

toprakları üzerinde bulunan gecekondu ve öteki kaçak yapılar imarda disiplinsizliğin, başıbozukluk ve plansızlığın en çok göze batan örnekleridir. Kaçak yapılaşma yalnız Anayasa'nın güvencesi altındaki iyelik (mülkiyet) hakkının çiğnenmesi anlamına gelmiyor, aynı zamanda çevrenin niteliğini de bozuyor ve bir doğal kaynak olan toprak üzerinde gelecek kuşakların haklarını sınırlandırıyor. Kaçak yapılaşma yoluyla korunan şey, kamunun ve toplumun değil, toprağı haksız olarak işgal edenlerin çıkarı oluyor.

Çarpık, plansız ve sağlıksız kentleşmenin bunlardan daha az önemli olmayın bir yönü de, en yüzde doksanı yıkılma tehlikesine, yani deprem riskine açık olan ülkemizde, milyonlarca insanın can güveniği sorunuyla karşı karşıya biralılmasıdır. Bu riskin yüksek olduğu uzmanlarca açık ve kesin bir dille belirtildiği yerlerde bile, çok katlı apartmanların yapımına izin verilemeye devam ediliyor. Marmara Denizi'nin özellikle kuzey kıyıları bu yanlış yapılaşmanın örnekleriyle doludur. 1999 Marmara Depremi'nin yol açtığı çok büyük can ve mal kayıplarında çarpık kentleşmenin azımsanmayacak etkisi vardır. Bir anlamda orada yaşanan olay, "bir doğal afetin" yanı sıra, "insan elinden çıkmış bir afetin" ta kendisi olarak yorumlanabilir.

Kuşku yok ki, devlet ve belediye gibi tüzel kişilikler bu tür sorunların çözümü için var olan kurumsal yapının parçalarıdır. Bunun gibi, çok partili parlamenter rejimler, demokrasinin beşiği sayılan, sorunların katılımcı kurallar içinde çözülmesine çalışılan demokratik ortamlardır. Ülkemizde de, çok partililik ve parlamenter rejim demokrasinin gelişmesine önemli katkılar yapmışlardır. Ama, öte yandan, gelir dağılımındaki dengesizliği, kısaca yoksulluğu ve toplumsal sınıf gerçeğini gözardı eden, halkın eğitim, sağlık, ve barınma gibi temel kolektif gereksinmelerini oy hesaplarıyla günlük siyasetin aracı durumuna getiren de çok partili siyasal dönem olmuştur. Böylece, kentler ve onları yöneten kurumlar

neredece rant yaratmak ve paylaşdırmakla görevli kurumlar düzeyine indirgenmişlerdir. Bu açıdan bakıldığında, sağlıklı kentleşmeye zarar verme yönünden, merkezi yönetimin, yerel yönetimlerden aşağı kalır yanı yoktur. Yabancı gerçek ve tüzel kişilere taşınmaz mal satışı yolunu açan, ormanları, kıyıları, mer'aları dolaylı ya da dolaysız olarak imara ve yapılaşmaya açan adımları atan, petrol, maden ve vakıflarla ilgili yasalar yoluyla gelecek kuşakların sağlıklı kentleşme haklarına ipotek koyan güç, yerel yönetimler değil, devletin kendisi olmuştur. Hiç kuşku yok ki, bu gözlem, belediyelerin de çarpık ve sağlıksız kentleşmenin sürmesine, yanlış karar ve plan uygulamalarıyla geniş ölçüde katkıda buldukları gerçeğini gizlemeye yetmez.

Çok açıktır ki, devlet olsun, belediyeler olsun, kentleşme sürecinde, kısa erimli hedeflere varmayı yeğlemektedirler. Oysa, çağdaş bir toplum, toprak üzerinde, kent ve çevre değerleri üzerinde, gelecek kuşakların haklarını da güvenceye bağlamak, kentleşme olgusunu, uzun erimli, toplum yararı odaklı siyasaların konusu yapmak zorundadırlar. Sürüdürebilir (sürekli ve dengeli) gelişme kavramının anlamı da esasen budur.

Kentleşmede sürüdürebilirliğin sağlanması salt devletin ve onun kurumlarının öncülüğüne bırakılamaz. Halkın, kentlinin yurttaşlık haklarının yanı sıra, kentlilik haklarına da sahip çıkması gerekir. Bu bir yandan sağlam bir eğitimle kent ve çevre bilincini geliştirmeyi, bir yandan da, uyarca cesaret sahibi olmayı zorunlu kılar. Bir başka deyişle, hem kentte yaşayanların, hem de kenti yönetenlerin, kentleşmiş olmanın ötesinde, "kentlileşmiş" olmaları da gerekir. Kentlileşmiş olmak demek, hukukun üstünlüğüne bağlı, başkalarının haklarına saygılı, kentlinin ve çevresinin değerlerine eylemli olarak sahip çıkmanın kendisi için bir yurttaşlık görevi olduğunun bilincine varmış olmak demektir. Birey olarak kendi öz çıkarlarıyla toplumun kısa ve uzun erimli çıkarları arasında kendiliğinden denge kurabilecek bir düzeye erişmiş olmak demektir.